

ABDALLAR*

Abdals

Anistâs Mârî el-Kermelî (ö. 1947)¹

(“*el-Abdal*”, *el-Meşrik Dergisi* 3 (1909), 194-204)

Çeviren: Mahmud Esad ERKAYA**

Öz

Anistâs Mârî el-Kermelî, bu makalede abdal kelimesini dil ve muhtevâ yönünden tahlil etmektedir. Buna göre abdal kelimesinin kökü olan b-d-l fiili, harf değişimine uğramıştır. Onun aslı b-t-l olup kişinin Allah’a yönelmesini ifade etmektedir. Abdal da velî, âbid ve sâlih anlamlarına gelmektedir. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla abdallar Şam’da bulunur. Bunun yanında ahyâr, nücebâ, nükabâ, amed, gavs, usab gibi farklı adlarla anılan ricalullah, Mekke, Mağrib, Dimaşk gibi muhtelif şehirleri yurt edinmektedir. Rivayetlere göre sayılarında farklılık bulunan abdallar gerek İslam öncesindeki toplumlarda gerekse Müslümanlar arasında yer almaktadır. Zühd, takva ve güzel ahlâkları ile bu vasfı kazandıkları anlaşılan abdallar yeryüzü var oldukça faaliyette olacaktır. Birinin vefatının ardından yerine başka birisi getirilen abdallar peygamberleri de kendilerine rehber edinmişlerdir

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Abdal, Ricalullah, Hz. Ali, Şam, Tebettul.

Abstract

Anistâs Mârî el-Kermelî analyzes the word abdal in terms of language and content in this article. Accordingly, the verb b-d-l, which is the root of the word abdal, has undergone a letter change. Its origin is b-t-l and it expresses one’s turning to Allah. Abdal also means walî, âbid and sâlih. As it is understood from the narrations, the abdals are found in Damascus. In addition, various cities such as ricalullah, Mecca, Magrib, Damascus, which are known by different names such as ahyâr, nücebâ, nükabâ, amed, gavs, usab, are making their home. According to narrations, the abdals, who differ in their numbers, are both in pre-Islamic societies and among Muslims. Abdals, who are understood to have acquired this qualification with their zuhd, taqwa and good morals, will be active as long as the earth exists. The abdals, who are replaced by someone else after the death of one, also took the prophets as their guide.

Keywords: Sufism, Abdal, Ricalullah, Hz. Ali, Sham, Tebettul.

Arapça kaynaklarda -özellikle hadis ve tasavvuf kitaplarında- abdal ismi çokça geçmektedir. Biz de (çalışmada) Arapların bu kavram hakkında yazdıklarını müstakil olarak eleştirel bir tarzda ele almak istedik.

* Geliş Tarihi: 16.04.2022, Kabul Tarihi: 16.04.2022. DOI: 10.34189/hbv.102.026

Bu makale, 1909 yılında Meşrik Dergisi’nde (الابدال) başlığıyla yayımlanmıştır. Bk. Anistâs Mârî Kermelî, “*el-Abdal*”, *el-Meşrik* 3 (1909), 194-204. Makaledeki dipnotlardan yazara ait olanlar parantez içerisinde belirtilmiştir. Diğer dipnotlar ise çevirene aittir. Dipnotlarda metinde geçen isimler ve eserler hakkında kısa bilgi verilip hadisler tahrir edilmiştir.

1. Iraklı dilci, edebiyatçı ve tarihçi yazar. 1866’da Bağdat’ta dünyaya geldi. Lübnan’daki Katolik Kermelî tarikatına mensubiyeti dolayısıyla nisbesi Kermelî’dir. İlk eğitimini Bağdat’ta aldıktan sonra 1886 yılında Beyrut’ta Yesûîler (Cizvit) Papaz Fakültesi’nde öğrenimini sürdüren Kermelî mezuniyetinin ardından bir müddet Arap dili ve edebiyatı alanında öğretim üyeliği yaptı. 1888 yılında Belçika’nın Chèvremont şehrindeki Kermelîler’e ait bir manastırda rahiplik yapmasının ardından 1894 yılında papaz olarak Anistâs Mârî (Anastase Marie) adını aldı. Bağdat’a döndüğünde Kermelîler’in ruhban okulunun başına geçti. Muhtelif dergi ve gazetelerde yazarlık yapan Kermelî, 7 Ocak 1947’de Bağdat’ta öldü. Binin üzerinde yayımlanmış makalesinin yanında onlarca kitabı bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Bedreddin Çetiner, “Kermelî, Anistâs Mârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002).

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, e-posta: mahmud.erkaya@hbv.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3981-4688>

1. Abdal'ın Tanımı

Abdal kimdir? Bu soruya verilebilecek cevapların en güzeli, tarih olarak en eski olanıdır. İbnü'l-Esîr², *en-Nihâye*'de³ şöyle demiştir: “Rivayet edildiğine göre Hz. Ali ‘Abdallar, Şam’dadır.”⁴ demiştir.⁵ Onlar velîler ve âbidlerdir.” Bu, onlar hakkında yapılan açıklamaların en güzel, en eski ve en doğru olanıdır. Ne var ki aradan çok zaman geçmeden abdal kelimesiyle ilgili farklı tarifler yapan dil ve etimoloji bilgileri, bu konudaki haberleri tuhaf tuhaf açıklayıp ürkütücü bir şekilde tevil etmişlerdir. Böylece bu salih kimseler hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Keşke Ali b. Ebû Tâlib’in bu sözü ve Arapça ilimlerinde derinlik sahibi otorite imamların yorumlarıyla yetinselerdi. O zaman, bu konuda farklı kanaatlerin oluşması ve karşıt sözlerin söylenmesinin önüne geçilmiş olurdu.

en-Nihâye sahibi, Müslümanların Emiri Hz. Ali’nin sözüne ilaveten bazı açıklamalarda da bulunmuştur. Metni şu şekildedir: “Tekili *bidl* (بَدَل) ‘bir şeyin yerini tutabilen karşılık’ olup çoğul yapılışı *himl* ve *ahmâl* (جَمَل وَأَحْمَال) ‘yük’ ve ‘yükler’ örneklerinde olduğu gibidir. *Bedel* (بَدَل) sözcüğü ise *cemel* ve *ecmâl* (جَمَل وَأَجْمَال) ‘deve’ ve ‘develer’ şeklinde gelmektedir. Abdallar, onlardan birisi vefat ettiğinde yerine başka bir kimse geldiği için bu şekilde isimlendirilmişlerdir.”⁶

İbnü'l-Esîr’in sözlerinde abdal kelimesi iki farklı açıdan tahlil edilmektedir. Bunlardan ilki şöyledir: “Tekili *bidl* (بَدَل) ‘bir şeyin yerini tutabilen karşılık’ olup çoğul yapılışı *himl* ve *ahmâl* (جَمَل وَأَحْمَال) ‘yük’ ve ‘yükler’ örneklerinde olduğu gibidir. *Bedel* (بَدَل) sözcüğü ise *cemel* ve *ecmâl* (جَمَل وَأَجْمَال) ‘deve’ ve ‘develer’ şeklinde gelmektedir.” İbnü'l-Esîr’e göre abdal kelimesinin tekili bu iki şekil dışındaki bir kalıptan gelmemektedir. Ne var ki kelime kökünün bu şekilde sınırlandırılmasında bir eksiklik ve bir kural dışılık söz konusudur. Zira tanınmış dil bilimciler ve ahbâr sahiplerinin (peygamberler, veliler hakkındaki rivayetlerin nakilcilerinin) geneli abdal kelimesinin tekilinin, *şerîf* ve *eşrâf* (شَرِيف وَاَشْرَاف) “asil” ve “asiller” örneğinde olduğu gibi *bedil* (بَدِيل) şeklinde geldiği kanaatindedir. Onların abdal kelimesinin tekilinin, aynı şekilde *himl* ve *cemel* (جَمَل وَاَجْمَال) “yük” ve “deve” kalıplarında da geldiğini söylemeleri durumu değiştirmez. Bunun en isabetli görüş olduğunun delili, *büdelâ* (الْبُدَلَاء) kelimesinin “abdallar” mânâsında çoğul olarak gelmesidir. Bu gibi filler daima *şerîf*, *eşrâf* ve *şürefâ* (شَرِيف وَاَشْرَاف وَاَشْرَافَاء) “asil”, “asiller” ve “asiller” şeklinde gelmektedir.

2. Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 606/1210). Hadis, tefsir ve biyografi alimidir.

3. Eserin adı, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser* olup hadislerdeki garip (nadir kullanılan) kelimeleri açıklamaktadır.

4. Anadolu ile Arap Yarımadası arasında kalan, Filistin bölgesini de içine alan bölgenin adıdır.

5. Bazı rivayetlerde Hz. Ali, Hz. Peygamber’in böyle buyurduğunu söylemektedir. Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’de naklettiği rivayete göre: “Ali b. Ebû Tâlib Irak’ta bulunduğu bir sırada huzurunda Şâmlılar zikredilerek, ‘Ey Mü’minlerin Emiri! Onları lanetle’ denildi. Ali (ra) şöyle cevap verdi: ‘Hayır. Şüphesiz ki ben Rasûlullah’ın şöyle dediğini işittim: ‘Abdallar Şâm’dadır. Onlar kırk adamdır. Onlardan birisi vefat ettiğinde, Allah onun yerine başka birini geçirir. Onların hatırına yağmur yağdırılır; onların duasıyla düşman karşısında zafer elde edilir; onlardan dolayı Şâm ehlinde azâb kaldırılır.’” Bk. Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel*, thk. Şu'ayb el-Arnaût (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 2/231 (No. 896). Ayrıca rivayetin farklı versiyonları için bk. Ebû Urve Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi (Abdurrezzak'ın Musannef'i içerisinde)*, thk. Habiburrahman el-Azami (Beirut: el-Meclisü'l-İlmî, 1403), 11/249 (No. 20455).

6. Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Beirut: Dâru lhyâi't-Türâsi'l-'Arab-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), 1/107.

Arapça divan kitaplarında bu kalıpta ve çoğul olarak kullanımlara dair sayısız örnek vardır. Hal böyleyken bu görüşü ilk defa dile getiren kimsenin İbnü'l-Esîr olduğu da düşünülemez.

Öte yandan birçok kişi onun bu görüşüne eleştirel bir yaklaşımda da bulunmuştur. Söz gelimi *Kamus*⁷, *Tâcü'l-arûs*⁸, *Lisânü'l-Arab*⁹, *Şihâh*¹⁰ gibi eserlerin sahipleriyle İbnü'd-Düreyd¹¹ ve İbnü's-Sikkât¹² gibi dilciler bu yolu izlemiştir. Diğerleri ise öncekilerin sözleri üzerine ilavelerde bulunmuşlardır. Bunlardan Tîbî¹³, *Şerhu'l-Mişkât*¹⁴'ta¹⁴: “Abdallar, Şam'dadır. Nucebâ Mısır'dadır. Asâib Irak'tadır.”¹⁵ ve “Onlar evliyâ ve âbidlerdir.”¹⁶ demiştir. Aynı şekilde İbn Şümeyl¹⁷ ve Zemahşerî¹⁸ gibi konunun uzmanı dilciler bu kelimenin nereden türediği hakkında kitaplarının b-d-l (بدل) maddesinde Ali b. Ebû Tâlib'in sözüne uygun açıklamalar dışında yorum yapmamışlardır.

İbnü'l-Esîr'in açıklamalarındaki abdal kavramıyla ilgili ikinci tahlil, yukarıda zikredilen “Bu kelimeyi böyle isimlendirmeleri, birisi vefat ettiğinde yerine başkasının gelmesinden dolayıdır.”¹⁹ ifadesidir. Ne var ki bu açıklama, abdal kelimesinin hakikatinin ötesinde zahirine yönelik bir izah olup yeterli değildir. Bunun delili, aşağıda ilgili başlık altında görüleceği gibi ahbâr sahiplerinin çoğunluğunun abdalın sayısı konusunda görüş birliğine varamamış olmalarıdır. Zira bu faziletli topluluğun böyle isimlendirilip başkalarından ayırt edilebilmesi için başka bir niteliğinin olması gerekmektedir.

7. Firuzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsü'l-muhît* isimli Arapça sözlüğü.

8. Murtazâ ez-Zebîdî'nin (ö. 1205/1791) *el-Kâmûsü'l-muhît*'e yazdığı şerh.

9. İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) geniş kapsamlı Arapça sözlüğü.

10. İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) *Şihâhu'l-luga* adlı Arapça sözlüğü.

11. Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd (ö. 321/933). *el-Cemhere* isimli sözlüğünün yanında dil ve edebiyata dair çok sayıda eseri bulunmaktadır.

12. Ebû Yusuf Ya'kub b. İshâk es-Sikkât (ö. 244/858). Arap dili alimi olup Arapça sözlüklerinin yanında çok sayıda eseri bulunmaktadır.

13. Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh et-Tîbî (ö. 743/1343), tefsir, hadis ve Arap Dili alanında eserleri bulunan alim.

14. Eser, Tîbî'nin *Mişkâtü'l-Mesâbih*'e yazdığı şerhtir. Öğrencisi Hatîb et-Tebrîzî (ö. 741/1340) Bagavî'nin (ö. 516/1122) *Mesâbihü's-sünne* adlı hadis eserini yeniden düzenleyip eksik gördüğü hususları tamamlayarak *Mişkâtü'l-Mesâbih* adlı bir eser telif etmiştir. Tîbî de bu eser üzerine bir şerh yazmıştır. *el-Kâşif an hakâiki's-sünen* (*Şerhu/Hâşiyetü Mişkâtü'l-Mesâbih*) adlı bu şerh, *Şerhu'l-Tîbî alâ Mişkâtü'l-Mesâbih* adıyla meşhur olmuştur.

15. *Tâc*'ta İbn Şümeyl'den senediyle rivayet edildiğine göre Hz. Ali şöyle söylemiştir. “Abdallar, Şam'dadır. Nucebâ Mısır'dadır. Asâib Irak'tadır...” (Yazar)

16. Ebû Muhammed Hüseyin b. Abdillâh Tîbî, *el-Kâşif 'an hakâiki's-sünen*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Mekke Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1997), 11/3444 (No. 5456)

17. Ebû'l-Hasan en-Nadr b. Şümeyl (ö. 204/820). Arap dili ve hadis alimi olup *Kitâbü's-Syfât fi'l-lüga* ve *Risâle fi'l-hurûfi'l-Arabiyye* isimli sözlükleri meşhurdur.

18. *Esâsü'l-belâğa*'da “O abdalardan yani zâhidlerdendir.” demekle yetinmiştir (Yazar). [Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnüssûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998), 1/51. Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî (ö. 538/1144) tefsir ve Arap dili alanında muhtelif eserleriyle tanınan Mutezîle'ye mensup bir alimdir. *Esâsü'l-belâğa* adlı eseri ise Arapçadaki mecazları içeren bir sözlüktür.

19. Râgîb'in *Sefîne*'sinde (s. 107) ise Şeyh (Nusayrû'bnü'l-Feth) “Abdal olarak isimlendirilmeleri, dünya ehlinin isyanları sebebiyle gelecek azaplarının ortadan kaldırılması için peygamberler, siddikler ve Rasûlüllâh'ın (sas) ashabından ilk muhacirlerle ensardan olan şehidlerin yerine geçmeleri dolayısıyladır.” demiştir. Yâfîî'nin *el-Mu'tekid*'inde bu husus şöyle açıklanır: “Abdal olarak isimlendirilmeleri, ortadan kaybolduklarında rûhânî bir sûretin onların yerine geçmesi sebebiyledir.” Buna ilaveten Şeyh Müferrec ed-Demâmî hakkında anlatıldığına göre müridlerinden bazıları onu Arafê günü Arafat'ta, bazıları ise Demâmî'deki zaviyesinde görmüştür. (Yazar)

2. Abdal Kelimesinin Anlamı

Bizce en doğru görüş abdalın, *bedil* (بدیل) kelimesinin çoğulu olmasıdır. Ne var ki b-d-l (ب د ل) harflerinden oluşan *bedil* kelimesinin mânası, Arapçada yok olmuştur. Bununla birlikte mânâ, değerli dilimize yakın başka dillerde mevcuttur. Onda (٦٦٢) kelimesinden hareketle “insanlarla ilişkiyi kesti, ayrıldı ve uzaklaştı” anlamları bulunmaktadır. Böylece *bedil* kelimesi, “(dünyadan) ayrılan (ve Allah’a ibadete yönelen)”, “(insanlarla arası) açık”, “(insanlardan) uzaklaşan” ve “(Allah’ın rızası için insanlardan) ayrılan” mânalarını taşıyacaktır. İşte o vakit *büdelâ* (البديلاء) da “velîler, âbidler, sâlihler ve nâsikler” gibi anlamlardan başkasıyla karşılanamayacaktır.

Dilimizde b-d-l (ب د ل) maddesinin mânası kaybolmuş olsa da b-t-l (ب ت ل) örneğinde olduğu gibi farklı harflerle abdal anlamı taşıyan kelimeler mevcuttur. “Kesmek” anlamına gelen *betl* (بتل) de bunlardandır. *Tebettele ila'llah* (تبتل إلى الله) ifadesi de “Allah’a yöneldi.”, “Yalnız O’na itaat etti.” ve “Taatını O’na hasretti.” anlamlarına gelmektedir. *Lisanü'l-Arab*’da “Tebettül, dünya ile alakayı kesip Allah Teâlâ’ya yönelmektir.”²⁰ denilmiştir. Âbidin, her şeyi terk etmesine de *tebtîl* (التبتيل) denilmektedir. İbadete yönelmek ise *tebettüldür*. Zira *tebettele* (تبتل) “Allah ve O’na itaat dışındaki her şeyle alakayı kesti” demektir. Ebû İshak da *tebettele ileyh* (تبتل إليه) fiiline “Kullukta O’na yöneldi.” anlamını vermektedir.²¹ *Tâc* ve diğer kaynaklarda da böyledir.²²

B-d-l (ب د ل) maddesinin ihtiva ettiği bu mânanın nasıl yok olup da abdalın mânasının bütünüyle diğer dillerdeki nakillerde olduğu gibi b-t-l (ب ت ل) fiiliyle sınırlı kaldığını bilmiyoruz. Ama Arapçada herkesçe bilindiği gibi “tâ”nın (ة) yerine “dal” (د) harfinin getirilmesi yaygındır. (Bunun örnekleri için *el-Mesrık*’ta farklı konularda yayınladığımız ilgili makalelerimize müracaat edilebilir.) Bu dönüşüm göz ardı edildiği takdirde diğer dillerdeki anlamlarına aykırı ve garip bir kullanımı olan abdal kelimesi anlaşılabilir. Belki de *betil* (بتيل) kelimesini kullanımdan kaldırıp müennese (dişil kipe) özgü kıldıklarında b-d-l maddesinin mânası kaybolmuş, tüm ayrıntılarıyla ilk anlamını korumasa da abdal kelimesi müzekkere (eril kipe) özgü olmuştur. Bunun delili, *betil* (بتيل) ile onun benzeri *betül* (بتول) ve *betîle* (بتيلة) kelimelerinin önceki fasih Arap lisanında müennes dışında kullanılmamasıdır.²³ Zira *tebettül* ile bir erkeğin saflığını ve iffetini vurgulamak istendiğinde farklı bir kelime kullanarak *hasûr* (الحصور) denilmektedir. Aynı şekilde biz Hristiyanların *Yuhanna el-Ma‘medân* (يوحنا المعمدان) “Vaftizci Yahya” olarak isimlendirdiğimiz gibi *Yuhanna el-Hasûr* (يوحنا الحصور) “İffetli Yahya” da denilmektedir. Yahut *sarûr* (الصرور) veya başka bir kullanımla [erkek

20. Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Abdullah Ali Kebir vd. (Kahire: Dâru'l-maârif, ts.), 1/207.

21. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/207.

22. Ebû'l-Feyz Muhammed b. Muhammed Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Komisyon (Kuveyt: et-Türâsü'l-Arabî, 1965), I-XL/1/6863.

23. Son dönem dilcileri ve özellikle biz Hristiyanlar, onu aynen müzekker olarak kullanırız. Örneğin *Yuhanna el-Habîb* (يوحنا الحبيب) “Sevilen Yuhanna (Yahya)” derken *Yuhannâ el-Betül* (يوحنا البتول) deriz. Fakat bu Arapların kullanımına aykırıdır. Çünkü onlar her kalıp ve formu özel bir mânâ ile sınırladılar ve onun dışına çıkmazlar. Şayet kıyas ona olasılık tanırsa durum değişir. Bu bağlamda şöyle demişlerdir: “Kıyas yapılacak her şey için söylenecek bir söz vardır.” Kıyası olanlar da düzenli ve semâî olmak üzere iki kısımdır. Burada bu konunun detaylarına girmemiz gerekmez. *Fail* (فعليل) ve *faül* (فعلول) vezni, semâî kıyâsî olanlardır. Örneğin *bedil* (بدیل) ve *betül* (بتول) kelimelerinde iki harfin gelmesiyle bu gerçekleşmiştir. *Tâc* müellifinin eserinin muhtelif yerlerinde açıkladığı gibi semâ (işitmek) kuralı ezberleyemeyen kimse için delildir. Mübalağa sigası, ism-i tafidil vs. kıyâsî semâî olanlardır. Bu, onların arasında meşhurdur. Nahiv alimleri bunu kitaplarında başlıklar halinde vermişlerdir. Sen onları kaynaklarından araştır. İnşallah bulursun. (Yazar)

olsa bile] müennes tâsi (ة) ile *sarûre* (صرورة) şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca *sehâbe* (سحابة) gibi *sarâre* (صراارة), *kârûre* (قارورة) gibi *sârûre* (صارورة) ve “tâ”sız *sârûr* (صارور) şeklinde gelmektedir. [Mânası aidiyet içermese de] nisbet yâsi ile *sarûri* (صروري) ve *sârûrî* (صاروري) şekillerinde gelebilmektedir. Yine *âşûrâ* (عاشوراء) gibi *sârûrâ* (صاروراء) şeklinde gelmektedir. Bunların hepsinden daha meşhuru ise *sarûr* (صروور) ve *sarûre* (صروورة) kullanımındır. Bir hadîste (لَا صَرُورَةَ فِي الْإِسْلَامِ) “İslâm’da *sarûret* (ruhbanlık) yoktur.”²⁴ buyurulmuştur. Ebû Ubeyd, bunu “tebettül ve evlenmek” olarak açıklamış ve “Yani Kimsenin evlenmeyeceğim dememesi gerekir. Zira evlenmemek, Müslümanların ahlâkından değildir. Ancak bu ruhban işidir.” demiştir.²⁵ Bu, Arapların sözlerinde maruf/bilinen bir kullanımındır. Nâbiğa’nın²⁶ şiiri de bunlardan biridir.

*Eğer o (kötü ahlâklı) kadın gösterilse, kesinlikle rahibin saçları ağardı
Allah’ın bekar ve âbid bir kulu dahi olsa.*

“*Sarûre* (صروورة) yani kadınları terk eden rahip...” *Tâc*’dan.²⁷

3. Abdal Kelimesinin Eş Anlamlıları ve Abdalların Buldukları Yerler

Celâleddin es-Süyûtî’nin²⁸ *el-Haberü’l-dâl alâ vucûdi’l-kutb ve’l-evtâd ve’n-nücebâ ve’l-abdâl* isimli kitabının (Dımaşk’ta bulunan el-Melikü’z-Zâhir Kütüphanesi’nin hazinesindeki yazmasının²⁹) 7. sayfasında şöyle geçmektedir: “Ali b. Ebû Tâlib şöyle demiştir: Abdallar Şam’dandır. Nücebâ³⁰ Mısırlılardandır. Ahyâr³¹ ise Iraklılardır.”³² Diğer taraftan 8. sayfada “Peygamber (sas) şöyle demiştir: ‘Ümmetimin direği, Yemen’in usabî³³ ve Şam’ın abdallarıdır.’”³⁴ 18. sayfada ise “*Nükabânun*³⁵ yurdu Mağrib, Nücebanın Mısır, Abdalın ise Şam’dır. Ahyâr, yeryüzünde seyahat eder. Amed³⁶, dünyanın dört bir köşesindedir. Gavsın³⁷ yurdu ise Mekke’dir.”³⁸ *Mecmûatü*

24. Ebu Davud, “Menâsik”, 3 (No. 1729).

25. İbnü’l-Esir, *en-Nihâye fî garibi’l-hadîs*, 3/22.

26. Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye b. Dabâb (Dıbâb) en-Nâbiğa ez-Zübyânî (ö. 604). Cahiliye dönemi şairlerindendir.

27. Bk. Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbü’l-lüga*, thk. Muhammed İvaz Mur’ib (Beyrut: Dâru lhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 2001), 12/77.

28. Ebü’l-Fazl Celâleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö. 911/1505). İslâmî İlimler’in her birinde eserler vermiş olan alim.

29. Eser yayınlanmıştır. Bk. Ebü’l-Fazl Celâleddin Abdurrahmân b. Ebü Bekir Süyûtî, *el-Haberü’l-dâl alâ vucûdi’l-kutb ve’l-evtâd ve’n-nücebâ ve’l-abdâl*, thk. Abdullah Muhammed es-Siddîk el-Mağribî (Kahire: Mektebetü’l-Kahire, 2013).

30. Sözlükte asil, soylu anlamına gelen necib kelimesinin çoğuludur. Alemde tasarruf sahibi olduğu düşünülen gizli velileri ifade eden *ricâlü’l-gaybtan* bir gruptur.

31. Hayırlılar anlamına gelen *ahyâr*, *ricâlü’l-gaybtan* bir topluluktur.

32. Ali b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, thk. Muhibbüddin Ebü Sa’îd Ömer b. Garâme el-‘Amravî (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1995), 1/297.

33. Birlik, topluluk ve cemaat gibi anlamlara gelen *usbe* kelimesinin kelimesinin çoğulu olup *ricâlü’l-gaybtan* bir topluluktur.

34. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 26/435.

35. Sözlükte başkan ve kabile reisi gibi anlamlara gelen *nakib* kelimesinin çoğulu olup *ricâlü’l-gaybtan* bir topluluktur.

36. Direk ve sütun gibi anlamlara gelen *amûd* kelimesinin çoğulu olup *ricâlü’l-gaybtan* bir topluluğu ifade etmektedir.

37. Kelime olarak yardım etme, imdada yetişme anlamına gelen *gavs*, kendisinden mânevî yardım istenen *ricâlü’l-gaybtan* bir adamdır.

38. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 1/300.

Resâili İbn Âbidîn'de³⁹ (c. 2 s. 270 Üstâne baskısı) buna yakın ifadeler bulunmaktadır. Aynı şekilde abdalın işlendiği diğer risâleler ve bizim *el-Meşrik*'taki (11/891) daha önceki tespitlerimiz de bunlara ilave edilebilir. Dileyen bu kaynaklara müracaat etsin.

4. Abdalların Sayısı

Nakilciler, muhaddisler ve diğer yazarlar abdalın sayısı hakkında görüş birliğine varamamışlardır. Süyûtî, *el-Haberü'd-dâl*'de (Zâhiriyye Kütüphanesi nüshası s. 7) senedindeki ravileri tek tek saydıktan sonra bir hadis nakletmektedir: “*Büdelâ kırk adamdır. Yirmi ikisi Şam'dadır. On sekizi Irak'tadır. Onlardan birisi vefat ederse Allah onun yerine bir başkasını getirir. Emir vaki olur da onların tamamı vefat edecek olursa kıyamet kopar.*”⁴⁰ Sonra şeriatın sahibi olan Hz. Peygamber'e ulaşıncaya kadar anane⁴¹ ile zikrettiği diğer bir hadisi nakleder (s. 8) “*Rasûlüllah (sas) şöyle buyurdu: Abdallar kırk adam ve kırk kadındır.*” Bu hadisi Deylemî⁴², *Müsnedü'l-firdavs*'te rivâyet etmiştir.⁴³ Sonra üçüncü bir hadisi nakleder (s. 8): “*Abdallar Şam'dadır. Onlar İbrahim'in yolu üzerine otuz adamdır. Biri vefat ettiğinde Allah onun yerine bir başkasını getirir. Usab [usbe kelimesinin çoğulu], Irak'ta kırk adamdır. Biri vefat ettiğinde Allah onun yerine bir başkasını getirir. Onlardan yirmisi İsa b. Meryem yolu üzeredir. Yirmisine ise Davud (as) ailesinin mezmurları⁴⁴ verilmiştir.*”⁴⁵ Bu hadisi Übâdetü'bnü Sâmit rivâyet etmiştir. Sonra (s. 10'de) dördüncü bir hadis zikretmiş ve şöyle demiştir: “*Rasûlüllah (sas) şöyle buyurdu: Ümmetim içinde kendileri sayesinde yeryüzünün ayakta durduğu, yağmurların yağdırıldığı ve yardım gördüğünüz otuz tane abdal bulunur.*”⁴⁶

(Süyûtî, aynı eserin 12. sayfasında) şöyle der: “*Rasûlüllah (sas) şöyle buyurdu: Allah'ın, (cc) halk içinde, kalpleri Adem'in (as) kalbi üzerinde olan üç yüz, kalpleri Musa'nın (as) kalbi üzerinde olan kırk, kalpleri İbrahim'in (as) kalbi üzerinde olan yedi, kalpleri Cebrâil'in (as) kalbi üzerinde olan beş, [kalpleri Mikâil'in kalbi üzerinde olan üç] kalbi İsrâfil'in kalbi üzerinde olan bir kulu vardır. Bunlardan tek olanı vefat ettiğinde Allah onun yerine üçlerden, üçlerden biri vefat ettiğinde beşlerden, beşlerden biri vefat ettiğinde yedilerden, yedilerden biri vefat ettiğinde kırklardan, kırklardan biri vefat ettiğinde üç yüzlerden, üç yüzlerden biri vefat ettiğinde de halktan birini yerleştirir. Onların vesilesiyle Allah Teâlâ diriltir, öldürür, yağmur yağdırır, bitkileri bitirir ve belaları defeder.*” Abdullah b. Mesûd'a, “Allah'ın onların vesilesiyle diriltmesi ve öldürmesi nasıl olabilir?” diye soruldu. O, şöyle cevap verdi: “Çünkü onlar ümmetlerin çoğalmasında için Allah'a dua ederler ve böylelikle ümmetler çoğaltılır.

39. İbn Âbidîn'in risâlelerinin yayımlandığı eserdir. İbn Âbidîn Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), hanefî fıkıhî alimlerindenidir.

40. Hakîm et-Tirmizî, Enes b. Mâlik'ten rivâyet etmektedir. Ebû Abdullah Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-usûl fi ehâdisi'r-Resûl*, thk. Abdurrahman Umeyra (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992), 1/261. İbn Asâkir'de ise merfû olarak nakledilir. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 1/291.

41. Hadis Usulünde bir hadisin “an” (عَنْ) sığısıyla rivâyet edildiğini ifade etmektedir.

42. Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr (ö. 509/1115), muhaddis ve tarihçi.

43. Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye Deylemî, *el-Firdevs bime'sûri'l-hitâb*, thk. Saîd b. Besyuni Zaglul (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986, I-V), 1/119 (No. 405).

44. Hz. Davud'a indirilen Zebur'daki dua ve münâcâtlar ifade etmektedir.

45. Hakîm et-Tirmizî, Heyfe b. Yemân'ın sözü olarak nakletmektedir. Hakîm et-Tirmizî, Enes b. Mâlik'ten rivâyet etmektedir. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-usûl fi ehâdisi'r-Resûl*, 1/263.

46. Ebû'l-Hasen Nürüddîn Ali b. Ebû Bekr Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menbau'l-fevâid* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 10/63 (No. 16673).

Zulmedenlere beddua ederler, Allah Teâlâ da onları helak eder. Yağmur yağması için dua ederler de bu sayede yağmur yağdırılır. Dua ederler, onların duaları sayesinde yeryüzünde bitkiler bitirilir. Dua ederler ve onların duaları sebebiyle her türlü bela (yeryüzünden) kalkar.”⁴⁷ Bu hadisi, İbn Asâkir rivayet etmiştir.⁴⁸

(Süyûtî, aynı eserin 17. sayfasında) şöyle der: “Hasan-ı Basrî'nin sözü. İbn Asâkir'in rivayet ettiğine göre Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: ‘Yeryüzünde hiçbir zaman *abdâl* olarak anılan yetmiş siddik eksik olmaz. Onlardan birisi vefat ederse yerine bir başkası geçer. Bunlardan kırkı Şam'da, otuzu ise diğer bölgelerdedir.’ Aynı sayfada şöyle der: “Katâde'nin⁴⁹ sözü. İbn Asâkir'in rivayet ettiğine göre Katâde şöyle demiştir: ‘Yeryüzünde hiçbir zaman diğer insanların onlar vasıtasıyla yağmura ulaştığı, yardım gördüğü ve rızıklandırıldıkları kırk kişi eksik olmaz. Onlardan birisi vefat ederse yerine Allah bir başkasını getirir. Vallahi ben Hasan'ın onlardan birisi olmasını arzu ederim.’”⁵⁰

Yine Süyûtî şöyle der: “Şehr b. Havşeb'in⁵¹ sözü. İbn Cerîr⁵² *Tefsir*'inde Şehr b. Havşeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: ‘Hz. İbrahim'in dönemi hariç yeryüzünde hiçbir zaman Allah'ın kendileriyle insanları koruduğu ve bereketlendirdiği on dört kişi eksik olmaz. Ancak Hz. İbrahim yaşadığı dönemde tek idi.’”⁵³ Süyûtî şöyle der: “Ebû Zâhiriyye'nin⁵⁴ ve sonrakilerin sözü (s. 18). İbn Asâkir'in rivayet ettiğine göre Ebû Zâhiriyye şöyle söylemiştir: ‘Abdallar, Şam'da otuz adamdır. Onlarla geçinir, onlarla rızıklanırsınız. Onlardan biri vefat ettiğinde Allah onun yerine bir başkasını getirir.’ İbn Asâkir'in rivayet ettiğine göre Fadl b. Fudâle şöyle demiştir: ‘Abdallar Şam'dadır. Humusta yirmi beş, Dımaşk'da on üç, Beysân'da⁵⁵ iki adam bulunur.’⁵⁶ [Buna göre toplam sayı kırkı bulmaktadır.] İbn Asâkir'in rivayet ettiğine göre İbn Yahyâ el-Haşnî⁵⁷ şöyle demiştir: ‘Dımaşk'da on yedi, Beysân'da ise dört kişi vardır.’ [Toplam yirmi birdir.] İbn Ebû Hayseme⁵⁸ ve İbn Asâkir'in rivayet ettiğine göre İbn Şüzeb⁵⁹ “Abdalların sayısı yetmiştir. Altmış Şam'da, onu ise diğer bölgelerdedir.’ demiştir. Yine rivayet ettiklerine göre Osman b. Atâ'nın⁶⁰ babası⁶¹ ‘Abdallar kırk kişidir.’ demiştir. Bunun üzerine Osman, ‘Kırk adam mı?’ deyince babası da ‘Kırk adam deme, kırk kişi de. İçerisinde kadınların da olması muhtemel.’ cevabını verir. Yine İbn Asâkir'in Ahmed b. Ebû'l-Havârî⁶² kanalıyla rivayet ettiğine göre Ebû Sü-

47. Ahmed b. Abdullah b. İshak el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 1/9.

48. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 1/303.

49. Katâde b. Diâme el-Basrî (ö. 117/735).

50. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 1/298.

51. Tabîinden Şehr b. Havşeb el-Eş'arî (ö. 112/730).

52. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923). *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* isimli tefsiri ile tanınmaktadır.

53. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 17/318.

54. Tabîinden Hudayr b. Küreyb el-Hımsî (ö. 100/718).

55. Filistin bölgesinde bir yerleşim yeri.

56. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 1/299.

57. Etbau't-tâbiündendir. Vefatı 190/805'dan sonradır.

58. Ebû Bekr Ahmed b. Ebû Hayseme Züheyr b. Harb en-Nesâî (ö. 279/892).

59. Abdullah b. Şüzeb el-Horasânî (ö. 157/773). Etbau't-tâbiünün büyüklüğüdür.

60. Osman b. Atâ b. Ebû Müslim el-Horasânî (ö. 154/770)

61. Ebû Müslim Abdurrahmân b. Müslim el-Horasânî (ö. 137/755).

62. Ö. 246/860.

leyman⁶³ şöyle demiştir: ‘Abdallar Şam’da, *nücebâ* Mısır’da, *usab* Yemen’de, *ahyâr* ise Irak’tadır.’ İbn Asâkir ve Hatîb’in Abdullah b. Muhammed el-Abesî kanalıyla rivayet ettiğine göre Kettânî şöyle demiştir: ‘*Nükabâ* üç yüz, *nücebâ* yetmiş, *büdelâ* kırk, *ahyâr* yedi, *amed* dört, *gavs* ise bir tanedir. Nükabânın yurdu Mağrib, nücebânınki Mısır, abdallarınki Şam’dır. *Ahyâr* ise yeryüzünde seyahat halindedir. *Amed*, dünyanın dört bir köşesindedir. *Gavsın* yurdu ise Mekke’dir. İnsanlar ihtiyaçlarını ilettiklerinde, bunun için önce *nükabâ*, ardından *nücebâ*, sonra *abdal*, sonra *ahyar*, sonra *amed* dua eder. Yapılan dualar kabul olunursa vazife tamam olur. Aksi takdirde *gavs* dua eder ve onun duası daha bitmeden duaya icabet olunur.’⁶⁴

Bu sözlerin peşinden gidersek uzar da gider. Ancak konuyu, abdalın sayısı konusunda nakil ve tahkik ehlinin görüş birliğine varmadıklarına dair sözlerine işaret etmekle yetiniyoruz. Bu kadarı yeterlidir. Bizim burada nakilciler ve muhaddislerin çoğunluğunun naklettiği bir hadisi zikretmenin dışına çıkmamız uygun olmaz. İşte o rivayet, Süyûtî’nin mezkur eserinden (19 ve 20. sayfalarından) naklen şöyledir: “... Ebû Ömer en-Nasîbî dedi ki: Şam’da [zâhid bir kimse olan] Maskale’ye bir soru sormak için yola çıktım. Zira onun abdaldan olduğu söyleniyordu. Onunla Ürdün Vadisi’nde karşılaştım. Bana: ‘Sana bu vadide bugün gördüğüm bir şeyden bahsedeyim mi?’ dedi. ‘Tabii ki’ dedim. Dedi ki: ‘Vadiye girdiğimde birden karşıma ağaca doğru namaz kılan yaşlı bir adam çıktı. Onun İlyas (as) olduğu içime doğdu. Ona yaklaştım ve selam verdim. Selamımı aldı. Ona ‘Allah sana rahmet eylesin. Sen kimsin?’ dedim. Oda dedi ki: ‘Ben İlyas Peygamberim.’ Bunun üzerine ‘Ey Allah’ın peygamberi, bugün abdallardan herhangi biri yeryüzünde bulunuyor mu?’ dedim. “Evet. Onlar almış adamdır. Ellisi Arış⁶⁵ ile Fırat arasında, üçü Misis’te, biri Antakya’da, geriye kalan onu diğer Arap şehirlerindedir.’ dedi.”⁶⁶

5. Önceki Abdallar ve Müslüman Abdallar

Müslümanların nakillerinden anlaşıldığı kadarıyla abdallar iki zümreden oluşur. Bunlardan ilki İslâm’dan önce, ikincisi ise İslâm sonrası dönemdeki abdallardır. Hiçbir Müslüman alim, İslâm’dan önce abdalların bulunduğunu inkâr etmez. Bu hakikatın delillerinden bazıları şöyledir:

1. Müslüman alimler, döneminin tek abdalının Halil (Hz. İbrahim) olduğunu kabul etmektedir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için Süyûtî’nin *el-Haberü’ d-dâl* kitabına müracaat edilebilir.⁶⁷

63. Abdurrahmân b. Ahmed b. Atıyye ed-Dârânî (ö. 215/830).

64. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 1/300.

65. Mısır’da Sinâ yarımadasının kuzeyinde Akdeniz sahilinde bulunan bir şehir.

66. Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer Askalânî, *ez-Zehriü'n-nadrü fi hâli'l-Hadr*, thk. Salâhuddîn Makbûl Ahmed (Kuveyt: Mektebetü Ehli'l-Eser, 2004), 1/188.

67. İlyas, abdalların başı olarak kabul edilmekle birlikte, abdalın, İlyas kelimesiyle bir arada kullanılmasına Müslümanların kitaplarında sıkça rastlanır. Bu durum, abdal anlayışının eskiye dayandığına delalet eder. Süyûtî’nin dışında bunu pek çok mutasavvif ve bazı muhakkik tarihçi yazarlar da zikretmiştir. Örneğin onlardan biri Karamânî’dir. O, İlyas Peygamber’den bahsederken şöyle demiştir: “(Müslümanların Peygamberi’nden) rivayet edildiğine göre abdallar onunla (İlyas Peygamber’le) toplanır.” (Bk. Meşrik 11/89) Beyrut’ta el-Mektebetü’ş-Şarkıyye li'l-Âbâi’y-Yesüyyin Kütüphanesi’nde bulunan bir yazmanın elli üçüncü varığı yirmi sekizinci bölümünde peygamberlerden söz ederken “Allah Teâlâ Kur’an’da şöyle buyurdu: ‘İsmail’i, Elyesa’yı, Zülkifl’i de an. Hepsî de (ahyâr) hayırlılardandır.’” (Sâd 38/48) âyetini açıklar ve ahyâr ile kast edilenin daha önce Süyûtî’den alıntılarımız gibi abdala karşılık geldiğini söyler. Yine Sa’lebi’nin *Arâis*’inde: “Dedim ki [Yani Sa’lebi’nin rivayet ettiği şekliyle İlyas’ı Ürdün’de gören ravi] Abdalların sayısı kaçtır? Dedi ki: Altmıştır...” Bu

2. Müslümanların Peygamberi abdalları anlatırken onlardan bazılarının Şam bölgesinde, bir kısmının Mısır'da, bir topluluğun Irak'ta ve bir zümrenin diğer Arap şehirlerinde bulduklarından bahsetmiştir. Ne var ki onun yaşadığı dönemde henüz İslâm bu bölge ve şehirlere yayılmış değildi. O halde onların, İslâm'dan önce de var olması gerekir. Bu, tartışma götürmeyen bir meseledir. İslâm'dan sonraki mevcudiyeti ise muhaddislerin kitaplarındaki nakillerden açıkça anlaşılmaktadır.

İbn Ebû'd-Dünya'nın⁶⁸ *Kitâbü's-sehâ*'sından naklen "İsmail b. İbrahim b. Bessâm, Sâlih b. Mürrî ve Hasan kanalından rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (sas) şöyle buyurmuştur: 'Ümmetimin abdalları cennete namazlarının ve oruçlarının çokluğu sebebiyle değil aksine gönüllerinin temizliği ve cömertlikleriyle gireceklerdir.'" Bu hadis, gayrimüslim abdalların cennete namazlarının ve oruçlarının çokluğuyla girecekleri izlenimini uyandırmaktadır.⁶⁹ Onlar bu iki meziyetleriyle meşhur olmuşlardır.

Ebû Hüreyre şöyle demiştir: "Peygamber'in (sas) huzuruna girdim. Bana şöyle dedi: 'Ey Ebû Hüreyre! Şu an kapıdan, Allah'ın, kendileri vesilesiyle yeryüzü canlılarından belaları defettiği yedilerden biri giriyor.' dedi. Bir de baktım ki karşımda, başında su testisi bulunan, çolak ve kel bir Habeşli duruyor. Resûlullah (sas) 'Ey Ebû Hüreyre! İşte bahsettiğim kişi odur.' dedi. Sonra Resûlullah (sas) üç defa, 'Merhaba Yesâr!' dedi. O, mescide su saçıp süpüren bir kimseydi. Muğire b. Şu'be'nin hizmetçisi idi." *el-Haberü'd-dâl* kitabından (s. 15) harfi harfine nakledilmiştir.

Taberânî⁷⁰ *el-Mu'cemü'l-evsat*'ında şöyle der: "Enes'ten rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (sas) şöyle buyurdu: 'Yeryüzünde hiçbir zaman Halilü'r-Rahman gibi kırk adam eksik olmaz. Onlar sayesinde yağmur yağdırılır ve yardım olunur. Ne zaman onlardan biri vefât etse, Allah onun yerine bir başkasını getirir.' Katâde dedi ki: 'Hasan'ın onlardan biri olduğu konusunda şüphe etmezdik.'" ⁷¹ (Burada, "Hasan" denilerek Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib'i kastediyor.)

"İbn Münebbih'ten⁷² rivayet edildiğine göre o şöyle söylemiştir: "Rasûlüllah'ı (sas) rüyamda gördüm. Ona dedim: 'Yâ Rasûlallah! Ümmetinin abdalları nerede?' Eliyle işaret ederek Şam yönünü gösterdi. Dedim ki: "Yâ Rasûlallah! Irak'ta onlardan birisi yok mu?' Dedi ki: "Evet, Muhammed b. Vâsi', Hassân b. Ebû Sinan ve Malik b. Dinar. Onlar kendi zamanlarında insanların içerisinde tıpkı Ebû Zer'in zâhidliği gibi dolaşanlardır."⁷³ *el-Haberü'd-dâl*'dan (s. 22) olduğu gibi aktarılmıştır.

Yâfi'nin *Kifâyetü'l-mu'tekid*'inden (s. 23) naklen, "Şeyh Abdülkadir'in (ra)

sözden bir kimsenin Peygamber'e abdallar hakkında İlyas'ın da onlarla bağlantılı olduğunun delillerini sorduğunu anlıyoruz. Buradan abdalardan bahsedildiğinde aynı şekilde İlyas ve Hızır'ın da zikrettiklerine denk gelmiştik. Bunun tersi de geçerlidir. (Yazar)

68. Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 281/894).

69. Yazarın bu tespiti isabetli görünmemektedir. Zira hadisteki ümmet ifadesi, tüm insanları kapsamaktadır. Gayrimüslimleri ayrı bir kategoride ele alınması söz konusu değildir.

70. Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî (ö. 360/971).

71. Ebû'l-Kasım Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî (Kahire: Daru'l-Harameyn, 1995), 4/247 (No. 4101).

72. Ebû Abdullâh Vehb b. Münebbih es-San'ânî (ö. 114/732).

73. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 3/114.

müridlerinden biri anlatıyor: Şeyh Abdülkadir evinden bir gece çıktı. Bir ibrik uzattım fakat onu almadı. Medresenin kapısına yöneldi kapı onun için kendiliğinden açıldı, dışarı çıktı. Ben de onula beraber çıktım. Sonra kapı geri kapandı. Çok uzaklaşmamıştık ki kendimizi bir beldede bulduk. Orada ribata⁷⁴ benzeyen bir yere girdi. İçerisinde altı kişi vardı. Hemen ona selam verdiler. Ben direğin arkasına geçtim. Yanımdaki mekândan inleme duydum. İnilti önce azaldı sonra kesildi. İçeri bir adam girdi ve iniltiyi işittiğim yere gitti. Omuzlarına aldığı şahısla birlikte dışarı çıktı. Ardından başı açık, uzun bıyıklı birisi içeri girerek Şeyh'in önüne oturdu. Şeyh ona kelime-i şehadetî söyledikten sonra saçlarını ve bıyıklarını kısaltarak ona takke giydirdi ve 'Muhammed' adını verdi. Sonra onlara 'Vefat eden kimsenin yerine onun geçmesi bana emrolundu.' dedi. Bunun üzerine onlar 'İşittik ve itaat ettik.' dediler. Sonra şeyh çıkıp oradan ayrıldı. Arkasından çıktım. Çok geçmeden Bağdat kapısına vardık. Önceki gibi kapı yine kendiliğinden açıldı. Sonra medreseye geldik. Kapısı kendiliğinden açıldı. Şeyh evine girdi. Ertesi gün bana gördüklerimi açıklamaları için ona yemin verdim. Gittiğimiz belde Nihavend idi. Oradaki altı kişi, abdallardı. İnleyen kimse ise onların yedincisiydi. O, hastaydı. Onun yanına vardığımızda ölüm vakti gelmişti. O şahsı taşıyan kişi ise Ebû'l-Abbas Hızır (as) idi. Görevi devretmek için götürdü. Şehadet getirttiğim şahıs ise Kostantınıyye'den bir Hristiyan'dı. Onu vefat eden şahsın yerine geçirmem için emir almıştım. O da benim elimle Müslüman oldu. O, şu anda abdallardandır." Olduğu gibi aktarılmıştır. Lafızları orijinal anlamlarından uzaklaştırılıp yeni mânalar yüklenerek aktarılan buna benzer hikayeler, alimlerin kitaplarında çokça geçmektedir. Buradaki Ebû'l-Abbas'ın Hızır olduğunu kim düşünebilir ki? Bununla birlikte metin açıktır. Onun okunuşunda bir şüphe yoktur.⁷⁵

6. Müslüman Abdalların Özellikleri

Sehl b. Abdullah⁷⁶ şöyle demiştir: "Abdallar şu dört özellikte abdal olmuşlardır: Az konuşmak, az yemek, az uyumak ve insanlardan uzaklaşmak." Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de naklettiğine göre Bîşr b. Hâris'e tevekkül hakkında sorulduğunda şöyle cevaplamıştır: "[Sükûnsuz ıstırap, ıstırapsız sükündür.] Sükûnsuz ıstırap, kişinin eziyet çekmesi fakat kalbinin Allah'a karşı sükûnet içerisinde olması ve ameline güvenmesidir. İstırapsız sükûn ise kişinin her şeyini Allah'a bırakmasıdır. Bu kimse aziz kişilerdendir. Bu da abdalların sıfatlarından." ⁷⁷ Yine (Ebû Nuaym'ın mezkur yerde rivayet ettiği göre) Ma'rûf el-Kerhî⁷⁸ şöyle söylemiştir: "Her gün on kere 'Allah'ım,

74. Ülke sınırında güvenlik amaçlı tesis edilen bir yapı.

75. Süfîler abdalı, kendilerinden önceki hafız, muhaddis ve ravilerinkinden farklı bir şekilde tarif ederler. Seyyid Cürçânî onların kitaplarından harfiyen şu şekilde aktarır: "Büdelâ (abdallar), yedi adamdır. Onlardan birisi yolculuğa çıkarsa, yerine kendi görünümünde canlı ve onun işlerini yerine getiren bir beden bırakır. Öyle ki kimse onun kaybolduğunu anlamaz. O, abaldan başkası değildir. O, bedene bürünmesi ve görünümüyle İbrahim'in (as) yolu üzerindedir." [Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürçânî, *Mu'cemü'l-ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddık el-Münşâvî (Kahire: Muhammed Sıddık el-Münşâvî Yay.), 43.] Aynı şekilde Muhyiddin İbnü'l-Arabî de buna benzer bir tarifte bulunmuştur. Abdal kelimesini bugün İran, Hindistan ve Türkistan Müslümanları bilmektedir. Ne var ki onlar, bu kelimenin tekil kipini hiçbir şekilde bilmez, çoğulda olduğu gibi tekili için de abdal kelimesini kullanırlar. İranlı süfîler abdal yerine Farsça bir isim kullanarak onları *divâne-i Hüda* (ادخ مناوي) yani "Allah'ın mecnunları" olarak adlandırır. Böylece abdallığı genelleyerek, bu ifadeyi, mâsivâdan tam bir soyutlanmayla yolunu değiştiren tüm meczupları kapsayacak şekilde kullanırlar. Türkler bunlara iki kelime daha ilave ederler. Bunlar "ata" ve "torlak"tır. (Yazar)

76. Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî (ö. 283/896).

77. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 8/351.

78. Ebû'l-Mahfûz Ma'rûf b. Firûzân el-Kerhî (ö. 200/815).

ümme-i Muhammed'i islah et. Allah'ım ümme-i Muhammed'in sıkıntılarını gider. Ümme-i Muhammed'e merhamet et.' diyen kimse abdallar arasına yazılır.⁷⁹

Ebû Abdullah es-Sâcî ise "Abdallardan olmak isterseniz Allah'ın dilediği şeylere muhabbet besleyiniz. Allah'ın dilediğine muhabbet besleyen kimse, Allah'ın kendisine takdir ettiği her şeyi hoşnutlukla karşılar."⁸⁰ demiştir. *Sünenü's-süfîyye*'de⁸¹ İslâm Şeriatının Sahibi'ne ulaşan bir senedle rivayet edildiğine göre "Rasûlüllah (sas) şöyle buyurmuştur: 'Kendisinde şu üç şey bulunan kimse, dünyanın kendileriyle ayakta durduğu abdallardan olur: Kazaya rıza, Allah'ın haramlarına karşı sabır ve Allah için öfkelenme.'" Bu son iki rivayetteki abdallar sayılmayacak kadar çoktur.

İbn Ebû'd-Dünyâ şöyle demiştir: "Yeryüzünün direkleri olan peygamberler gidip peygamberlik sona erdiğinde, Allah onların yerine ümme-i Muhammed'den (sas) kırk adam getirdi. Onlara abdal denilir. Abdallardan birisi vefat ettiğinde Allah bu kimsenin yerine bir başkasını yaratır. Abdallar yeryüzünün direkleridir. Onlardan otuz tanesinin kalbi İbrahim'in samimiyetine benzer bir şekildedir. Onlar namazlarının ve oruçlarının çokluğu, huşuları yahut güzel görünüşleri sebebiyle insanları üstün tutmazlar. Bilakis onlar, sağlam verâ, güzel niyet, kalp temizliği, Allah'ın rızasını gözeterek tüm Müslümanlara samimi davranma, sabır, yumuşak huyluluk ve tevazu üstün tutarlar. Onlar kimseye lanet okumaz, kimseye eziyet etmez, altlarında olanlara dil uzatıp onları tahkir etmez, kendilerinden üst mertebede olanlara haset etmez, dünyaya itaat etmez, dünyalık için ölüp bitmez ona hayran kalmaz, dünyalık menfaati sevmezler ve dünyalık için sevilmezler. Onlar bugün korku içerisinde değillerdir yarın da gaffette olmayacaklardır."⁸²

Sözün Özü

Yukarıda geçen delillerden ve karşıt sözlerden anlaşılmaktadır ki abdallar, âlemde, salih ve zâhid kimselerden oluşan bir kavimdir. Abdalların varlığı, İslâmiyetin çok öncesine İsrâiloğulları'nın yaşadığı döneme kadar gitmektedir. İslâm döneminde de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Abdallar, zühdlerinde ve işlerinde özellikle İlyas gibi peygamberlere uymuşlardır. Onların içerisinde Seyyid Mesih'in yolundan gidenler de vardır. Bize göre abdallar, Arapların nakillerinde ve şiirlerinde sıklıkla zikredip tam anlamıyla tarif ettikleri nâsik⁸³ ve rahiplerdir.

79. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 8/366.

80. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 9/310.

81. Ebû Abdırrahmân Muhammed b. el-Hüseyn es-Sülemî'nin (ö. 412/1021) eseri.

82. Ebû Bekir İbn Ebû'd-Dünyâ, *el-Evliyâ*, thk. Muhammed es-Saîd b. Bisiyûnî Zeg'lûl (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1992), 27.

83. Âbid ve dindar mânasında kullanılan bir terim.

الطوائف النصرانية ثم زعم بعض الجهال أنه نور سماويّ ووجد اهل المطامع في هذا الاعتقاد ريجاً فأجروا الرتبة سراً. وقد اثبت السيد الاسقف الارثوذكسيّ رفايل هواريّ في مجلة الكلمة (٤: ٣٨٤ و ٤٠٤ و ٤٧٨) ثلث مقالات في هذا الصدد وختم قوله بأن ليس ثمّ اعجوبة بل ذلك احتفال كنسيّ ورمز فقط يُشار به الى نور الايمان وقد اقترح (ص ٤٩٦) على الاكليروس الاورشليميّ بان يجروا بعض التغيير والتبديل في طريقة اتمام تلك الرتبة لئلا يُجذع بها السدج فقال ما حرفه :

ان هذا مسكن بل ضروريّ ايضاً وذلك بان يُلقى منها اسر خلع البطريرك ملبسه المبريّة ودخوله وحده الى داخل القبر المقدس واقفال الباب وراءه ولا يسيّر اسر اختلاطه ضمن القبر مدة غير مملومة من الزمان قد تطول في بعض السنين ثلث ساعة او اكثر. فان جميع هذه الامور مسأ يوم للناظرين كون البطريرك انما دخل الى القبر كي « يأتي بمعجزة » فيُترل « كايلا النبي » نارا من السماء على فند الشمع الذي بيده. فبدلاً اذن من هذه كلها نرى ان الأولى لدى اقه والناس ان يدخل البطريرك الى القبر بملابسه المبريّة بدون تاج ولا عكاز وبدون ان تُخلق ابواب القبر وراءه وبمد ان يسجد ويصلي امام السدّ يبر فند الشمع من نور القنديل المقدس ويخرج حالاً الى امام الشعب ويمتف نحوهم قائلاً: « هلموا خذوا نوراً مقدساً من القبر المقدس » فيتقدم الاساقفة فيقبّة الاكليروس بسبب درجاتهم ويشملون شوعهم ثم هؤلاء يشملون شوع الشعب بكل ترتيب ونظام ووقار واحترام »

فنعم القول وباليته يجري قريباً بالعمل ليزول شكوك البعض في ان الاكليروس الارثوذكسيّ بعلمه يوهم الناس بان هناك معجزة حيث لا معجزة البتّة
(البقية لعدد آخر)

الأبدال

لحظة الاب انتاس الكرمل

قد تكرر اسم الأبدال في كتب العرب وعلى الأخص في كتب الحديث واهل الطريقة من الصوفيين وغيرهم فاجبتنا ان نورد لذكرهم فصلاً نجتمع فيه ما كتبه العرب في شأنهم مع تقد كلامهم

١ تعريف الأبدال

ما الأبدال ؟ احسن تعريف جواباً على هذا السؤال هو اقدمه عهداً . قال ابن الاثير في النهاية : « [ورد] في حديث علي رضي : الابدال بالشام وهم الاولياء والمبأد . هذا هو احسن واقدم واصدق ما جاء عن هؤلاء الناس . وما مضت برهة حتى جاء اللغويون واصحاب الاشتقاق والتفريع والتفريق فاخترعوا التعاريف وفسروا الاحاديث تفاسير غريبة وأرلوها تأويل جاءت كالتهاويل . فافتقت الآراء فرقاً في هؤلاء الصلحاء . ويا ليت لو قنعوا بما جاء في الحديث وبما أوله اثبت الاية قدماً في الوقوف على علوم العرب اعني به الامام علي بن ابي طالب لكان بذلك غنى عن تبأين الآراء . وتعدد الاقوال . فلقد زاد صاحب النهاية نفسه على كلام امير المسلمين ما نصه : « الوايد يدل كجمل واحمال . وبدل كجمل وأجمال . سُئوا بذلك لانهم كلما مات واحد منهم أُبدلَ بآخر » اه

ففي هذا الكلام نظران أولاً قوله : « الوايد يدل كجمل واحمال وبدل كجمل وأجمال . ولم يذكر غير هذين المفردين . ففي هذا الاقتصار تصير نقص وإخلال . فالذي عليه اغلب مشاهير جماهير اللغويين واصحاب الحديث واخبار الانبياء والاولياء والسير النبوية ان مفرد الأبدال بديل مثل شريف وشراف . وإن ذهبوا الى انه قد يكون مفردهُ ايضاً وزان جنل وجمل فهذا لا يمنع ذلك . ومن جملة ادلتهم على قولهم هذا الذي ظهر انه الاصح مجي البديلا . جمعاً بمعنى الأبدال فيكون ابداً من قبيل شريف وأشراف وشرفا . وفي دراورن اللثة امثلة لا تحصى من هذا الوزان وجماعه هذا ولا تتصور ان ابن الاثير هو اول من ذهب الى هذا الرأي . فقد سبقه اليه غير واحد . فعلى مجراه جرى صاحب القاموس وتاج العروس ولسان العرب والصحاح وابن دريد وابن السكيت وغيرهم . اما الآخرون فلم يزيدوا شيئاً على ما جاء في كلام الاقدمين . ومن هؤلاء الطيبي في شرح المشكاة : « الأبدال بالشام . والنجباء . بصر والمصائب بالمرات (١) : وهم الاولياء والمبأد » اه وكذلك سكت عن اصل

(١) وفي التاج : روى ابن شيل بسند حديثاً عن علي كرم الله وجهه انه قال : « الأبدال بالشام . والنجباء . بصر . والمصائب بالمرات » . اه

اشتقاق هذه اللفظة من مشهور معنى مادة الـ «بدل» ابن شميل والزخشي (١) وغيرهما حاذين في ذلك حذو علي بن ابي طالب
 واما النظر الثاني في كلام ابن الاثير فهو في قوله: «سُئِلُوا بذلك لانهم كَلَّمَاتٍ
 واحدٌ منهم أُبْدِلَ بآخر (٢)». فهذا كلام محمول على ظاهر لفظ الإبدال دون حقيقته
 فلا يشفي غيبلاً. والدليل ان جميع اصحاب الاخبار لم يتفقوا على عددهم كما سترأه
 دُونِ هذا وفي محله. فلا بُدَّ من وجود وجه آخر لتخصيص هؤلاء الاقوام الفضلاء.
 هذه التسمية وتمييزهم بها عن سواهم

٢ معنى لفظه الأبدال

أصحُّ رأيٍ عندنا ان الأبدال جمع بديل. وبديل هذه من مادة منقود معناها في
 العربية بهذه الحروف الثلاثة «ب د ل» ومرجود في سائر اخوات لغتنا هذه الشريفة.
 وهي فيهن بمعنى انقطع وبان واعتزل الناس من (بَدَل) فيكون معنى البديل: المنقطع
 (عن الدنيا الى عبادة الله) والبانن (عن الناس) والمعتزل (ايهم) والمنفرد (عنهم
 إرضاءً لوجهه الكريم) فحينئذٍ «وحيثُذٍ لا غير» يكون البدلاء بمعنى الأولياء.
 والعباد والصلحاء. والنسك الى ما يضاهاه هذه المعاني
 واذا كانت مادة «ب د ل» منقودة بهذا المعنى في لغتنا فهي موجودة فيها ببعض
 ابدالٍ بصرة «ب ت ل» ومنه التَبَلُّ: التَّطَعُّع. وتَبَتَّلَ الى الله: انقطع اليه وانفرد له في
 طاعته وانفرد بها له. وفي اللسان: التَبَتَّلَ الانقطاع عن الدنيا الى الله تعالى. وكذلك

- (١) في اساس البلاغة: «وهو من الابدال اي من الزهاد». ولم يزد على التدر
 (٢) وفي سنية الراغب (ص ١٠٧): «قال الشيخ (نصير بن التتج) انما سُئِلُوا ابدالاً
 لآسم بدل من الانبياء والصديقين والشهداء الذين هم اصحاب رسول الله صالم من المهاجرين
 السابقين الأولين والانصار في ان يصرف الله جم العذاب عن اهل الارض بمصائبهم». انتهى
 المراد من ابراده
 وفي كتاب المتفد للياضي: «انما سُيِّبَ الإبدال ابدالاً لآسم اذا غابوا تَبَدَّلُ في مكائهم
 صوراً روحانية تتلفهم». ونسب على ذلك ما حكى عن الشيخ مفرج الدمايلي انه رآه بعض اصحابه
 يوم عَرَكَه برقة وراءه آخر في مكانه من زاويتيهِ بدمايل. الى آخر الحكاية

التبئيل يقال للعايد اذا ترك كل شي . واقبل على العبادة : قد تبئتل اي قطع كل شي .
الأمر الله وطاعته . وقال ابو اسحاق: وتبئتل اليه اي اقطع اليه في العبادة ، اه عن
التاج وغيره .

ولا نعلم كيف فُقد معنى مادة « ب د ل » ، وبقي كلُّه محصوراً في « ب ت ل » ،
الآن ان يكون من آثار لغة بعضهم . وتلك اللغة كانت شائعة ذائعة عند كثيرين منهم
يبدلون فيها الدال من التاء . (راجع مقولاتنا اللغوية في المشرق في مواضع شتى منه) .
والآن لا يُفهم هذا الابدال الغريب المخالف لادضاع سائر ما جاء في اللغات الاخوات
او لعلمهم فعلوا ذلك حينما اتوا لفظة « بتيل » فخصوا تلك بالاثاث وهذه بالذكر
وان لم تكن هذه بمعنى الاول بجميع دقائق معناها . والدليل على قولنا هذا ان كلمة
« بتيل » ومثلها: « بتول » وهي الشيرى و « بتيلة » لم تجي في كلام العرب النصحاء .
الاقدمين منهم الا للسؤث (١)

واما اذا ارادوا ان يصنوا الرجل بالتبئل اتخذوا لفظة أخرى وقالوا : « الحصور »
ومنه قولهم : « يوحنا الحصور » كما نسيه نحن النصارى « يوحنا الممدان » او قالوا :
« الصرور » وفيها لغات وهي : « صرورة بالها . [وان كانت للسذكر] . وصرارة كحجابه
وصارورة كثارورة وصارور بغير هاء . وصروري وصروروي وكلاهما بيا . النسب [وان
ليس في المعنى نسبة] . وصارورا . كماشورا . والشهور من كل ذلك : صرود وصرورة .
وفي الحديث : « لا صرورة في الاسلام » ونسره ابو عبيد بانه التبئيل وترك النكاح
فجاءه اسماً للحدث يقول : « ايس ينبغي لاحد ان يقول لا اتزوج . يقول : ليس هذا من

(١) واما التأخرون ولاسيما نحن النصارى فقد استعملنا ايضاً المذكور . فقد سبنا مثلاً
يوحنا الحبيب : « يوحنا البتول » ايضاً . وهو مناف لاسمالم العرب . لانهم قد يحصرون وزناً او
صيغة بمعنى من المعاني فلا يوردون بتجاوزونه . وان كان القياس يبره لهم ويبيحه ولهذا قالوا
في هذا الصدد : « ما كل ما يُقاس يُقال » لان القياسي قيمان : قياسي مطرد وقياسي سمعي . وليس
هنا عمل ذكرهما . ومن القياسي السماعي وزناً فيل ونقول . ومنها هذان الحرفان بتيل وبتول .
والسباع حجة على من لا يحفظ حجة كما صرح به صاحب التاج في عدة مواطن من كتابه . وفي
القياسات السماعية صيغة المبالغة واندل التنضيل وغيرهما . وهذا الامر مشهور عندهم وقد عقد له
النحاة اللغويون ابواباً مذكورة في كتبهم فاطلها في ملاحظتها نُصِب ان شاء الله تعالى

أخلاق المسلمين وهذا فعل الرهبان. وهو معروف في كلام العرب ومنه قول النابغة:
لو أتعأ عرضت لاشط راب عبد الإله صرورة متعبد

يعني الراهب الذي قد ترك النساء... اه عن التاج

٣ مرادفات الابدال ومحل وجودم

جاء في « كتاب الخبر الدال . على وجود القُطْب والأوتاد والنُجْيا . والأبدال ،
جلال الدين السيوطي (ومنه نسخة خطية في خزانة كتب الملك الظاهر في دمشق
الشام) ص ٧ « ان علي بن ابي طالب قال : الابدال من الشام . والنُجْيا . من اهل
مصر . والاخيار من اهل العراق . » وقال في ص ٨ نحو الآخر : « عن النبي صاعم قال :
ان دعامة أمتي عَصْبُ اليمن . وابدال الشام . » وقال في ص ١٨ : « مسكن القبا .
المغرب . ومسكن النجيبا . مصر . ومسكن الأبدال الشام . والأخيار سيّاحون في
الارض . والمد في زوايا الارض . ومسكن العوث مكة ، اه

وفي مجموعة رسائل ابن عابدين (ج ٢ ص ٢٧٠ من طبعة الاساتنة) ما يُقارب
هذا الكلام . وكذلك في سائر الرسائل التي ورد فيها ذكر الأبدال يُضاف اليها ما
اُثبتنا في المشرق (١١ : ٨٩١) سابقاً فليُراجع

٤ عدد الأبدال

لم تتفق اقوال النقلة والمحدثين والكتبة في عدد الابدال فتد قال السيوطي في
الخبر الدال (ص ٧ من نسخة المكتبة الظاهرية) بعد ايراد اسما اصحاب الاسانيد
الواحد بعد الآخر : « البُدْلا . اربعون رجلاً . اثنان وعشرون بالشام . وثمانية عشر بالعراق .
كلّما مات منهم واحد ابدل الله مكانه آخر . فاذا جاء الامر قبضوا كلهم فعند ذلك
تقوم الساعة » . ثم نقل حديثاً آخر (ص ٨) وعَنْهُ حتى اوصله الى صاحب الشريعة
فقال : « قال رسول الله صلعم : الأبدال اربعون رجلاً واربعون امرأة . اخرجهُ الديلمي في
مسند الفردوس . ونقل حديثاً ثالثاً واورده (ص ٩) فقال : « الابدال بالشام وهم
ثلاثون رجلاً على منهاج ابراهيم كلّما مات رجل ابدل الله مكانه آخر . والعَصْب [جمع

الابدال

١٩٩

عُصْبَةَ [بالعراق اربعون رجلاً كلما مات رجل ابدل الله مكانه آخر. عشرون منهم على اجتهاد عيسى بن مريم وعشرون منهم قد أوتوا مزامير آل داود . حديث عبادة بن الصامت « . ثم جاء . (في ص ١٠) بحديث رابع فقال : « قال رسول الله صلعم : الابدال في أمتي ثلاثون بهم تقوم الارض وبهم تُحَطَّرُونَ وبهم تُنصرون » اه . وقال (في ص ١٢) : قال رسول الله صلعم : ان لله عز وجل في الخلق ثلاثمائة قلوبهم على قلب آدم عم . والله في الخلق اربعون قلوبهم على قلب موسى عم . والله في الخلق سبعة قلوبهم على قلب ابراهيم عم . والله في الخلق خمسة قلوبهم على قلب جبريل عم . والله في الخلق واحد قلبه على قلب اسرافيل . فاذا مات الواحد ابدل الله من الثلاثة . واذا مات من الثلاثة ابدل الله مكانه خمسة . واذا مات من الخمسة ابدل الله مكانه من السبعة . واذا مات من السبعة ابدل الله مكانه من الاربعين . واذا مات من الاربعين ابدل الله مكانه من الثلاثمائة . واذا مات من الثلاثمائة ابدل الله مكانه من الاربعمائة . وفيهم يُجَيِّ وَيُمَيِّت . وَيُطَيِّرُ وَيُئْبِت . ويدفع البلا . قيل لعبد الله بن مسعود : كيف بهم يُجَيِّ وَيُمَيِّت ؟ قال : لانهم يسألون الله ! كثار الأمم فيكثرون . ويدعون على الجبابرة فيقتضون . وَيَسْتَقُونَ فيسألون . ويسألون فنبت لهم الارض . ويدعون فيرفع بهم انواع البلا . اخرج ابن عساكر » اه

وقال (في ص ١٧) : « أثر عن الحسن : اخرج ابن عساكر عن الحسن البصري قال : لن تحار الارض من سبعين صديقاً وهم الابدال . لا يهلك منهم رجل الا اخاف مكانه مثله . اربعون بالثام . وثلاثون من سائر الارض » اه

وقال في تلك الصفحة : « أثر عن قتادة : اخرج ابن عساكر عن قتادة قال : لن تحار الارض من اربعين بهم يناب الناس وبهم يُنصرون وبهم يُرزقون . كلما مات منهم احد ابدل الله مكانه رجلاً . قال قتادة : والله اني لارجو ان يكون الحسن منهم » اه

وقال : « أثر عن شهر : اخرج ابن جرير في تفسيره عن شهر بن حوشب قال : لم تبق الا وفيها اربعة عشر يدفع الله بهم عن اهل الارض ويخرج بركتها الا زامن ابراهيم كان وحده » اه

وقال : « أثر عن ابي الزاهرية ومن بعده (ص ١٨) : اخرج ابن عساكر عن ابي

الزهرية قال: الابدال ثلاثون رجلاً بالشام. بهم تجارون. وبهم ترزقون. اذا مات منهم رجل ابدل الله مكانه. واخرج عن الفضل بن فضالة قال: الابدال بالشام: في حص خمسة وعشرون رجلاً. وفي دمشق ثلاثة عشر. وبيسان اثنان [فيكون عددهم على هذا القول اربعين] واخرج عن ابن يحيى الحشني قال: بدمشق سبعة عشر نفساً وبيسان اربعة. [= ٢١]. واخرج ابن ابي خشة وابن عساكر عن ابن شردب قال: الابدال سبعون فسُتُون بالشام وعشرة بسائر الارض. واخرجا من طريق عثمان بن عطاء عن ابيه قال: الابدال اربعون انساناً. قلتُ له: اربعون رجلاً؟ - قال: لا تغفل اربعون رجلاً. ولكن قُلْ: اربعون. ولعل فيهم نساء. واخرج ابن عساكر من طريق احمد بن ابي الحراري قال: سمعت ابا سليمان يقول: الابدال بالشام. والنجباء بمصر. والمُصَبُّ باليمن. والاخيار بالمرات. واخرج هو والحطيب من طريق عبد الله بن محمد العبسي قال: سمعت انكثاني يقول: النجباء. ثلاثمائة. والنجباء سبعون. والبدا. اربعون. والاخيار سبعة. والعمد اربعة. والغوث واحد. فسكن النجباء المغرب. ومسكن النجباء مصر. ومسكن الابدال الشام. والاخيار سياحون في الارض. والعمد في زوايا الارض. ومسكن الغوث: مكة. فاذا عرضت الحاجة من امر الامامة ابتهل فيها النجباء. ثم النجباء. ثم الابدال. ثم الاخيار. ثم العمد. فان اُجيبوا والا ابتهل الغوث فلا تتم مسئلتك حتى تجاب، اه

وانذا اردنا ان نتتبع سائر الاقوال فهذا يطول بنا. وقد اجترأنا بما ذكرنا إشارة الى ان الاقوال في عدد الابدال مما لم يتفق عليه اهل النقل والتحقيق. وبذلك كفاية. على اننا لا يجوز لنا ان نجوز هذا الباب ما لم نذكر حديثاً ينقله اغلب اصحاب الطرائق والمحدثين وهو هذا نقلاً عن السيوطي في الكتاب المذكور (ص ١٦-٢٠): «... عن ابي عمر النصيبي قال: خرجت اطلب مسئلة من مصقلة بالشام [مصقلة باسم: زاهد] وكان يقال انه من الابدال. فلقبته بوادي الاردن فقال لي: ألا اخبرك بشيء رأيتُه اليوم في هذا الرادي؟ فقلت: بلى. قال: دعنا! فاذا اتا بشيخ يُصلي الى شجرة. فألقي في روعي انه الياس. فدنوت منه فسلمت عليه فرد علي. فقلت: من انت يرحمك الله؟ قال: انا الياس النبي. قلت: يا نبي الله هل في الارض اليوم من الابدال احد. قال:

نعم هم ستون رجلاً : منهم خمسون فيما بين العريش الى الفرات . ومنهم ثلاثة بالبيضة . وواحد باظاكية . وسائر العشرة في سائر امصار العرب ، اهـ

• الابدال الاقدمون والابدال المسلمون

الابدال على ما يتبين من تعقّب المسلمين طانفتان : طانفة كانت قبل الاسلام . وطانفة بعد الاسلام . اما انه وجد ابدال قبل الاسلام فهذا مما لا ينكره احد من علماء المسلمين . ومن الادلة على هذه الحقيقة :

١ انهم يتبنون الخليل البديل الرحيد في عهد الى آخر تلك الاقوال فراجعها في كتاب الخبر الدالّ للسيوطي (١)

٢ ان نبي المسلمين ذكر الابدال ون منهم من في ديار الشام ومنهم في مصر وجماعة في العراق وطانفة في بلاد العرب مع انه لم يكن يومئذ الاسلام منتشرًا في تلك البروج والآفاق فوجب اذا وجودهم قبل ذلك العهد . وهذا مما لا يُمارى فيه واما وجودهم بعد الاسلام فيتضح مما نقله المحدثون في كتبهم . فقد جاء في الحديث نقلًا عن ابن ابي الدنيا في كتاب السخا : « حدثنا اسماعيل بن ابراهيم بن بسام : حدثنا صالح المري عن الحسن : ان رسول الله صلعم قال : ان بدلاء أمي لم يدخلوا الجنة بكثرة صلاتهم ولا صيامهم ولكن دخلوها بسلامة صدورهم وسخاوة انفسهم » . اهـ

(١) واجتماع لفظ الابدال مع كلمة الباس كثير الورد في كتب المسلمين ما يدل على قدم هذا الرأي وان اخضر الياس راسهم . فمن ذكر ذلك غير السيوطي جماعة المتصوفة وطانفة من كتبه التاريخ المحققين منهم مثل القرطبي فقد قال في كلامه عن الياس النبي : « وروي (اي عن نبي المسلمين) ان الابدال يتبنون يو (اي بالياس) » (راجع المشرق ١١ : ٨٩) . وجاء في كتاب خطي محفوظ في المكتبة الشرقية للآباء السويعيين في بيروت في الورقة الثالثة والحسين في الفصل الثامن والمشرين في كلام المزلف عن الانبياء : « . . . وذلك قوله تعالى في القرآن : ان اسمعيل والبص واليسع وذا الكفل كل من الاخير » وقد بين في أثناء كلامه ان المراد بالاخير ما ذكرناه سابقًا عن السيوطي اي الابدال . وفي كتاب العرائس للثعلبي : « قلت (اي الراوي الذي رأى الياس النبي في الاردن على ما رواه الثعلبي) : كم الابدال ؟ قال : ستون . . . اهـ فاننا نرى من هذا الكلام ان الرجل يسأل النبي عن الابدال ما يدل على ان لياس نسبة تذكر مع الابدال اذ قد وجدنا ان حيسا يذكر الابدال يذكر ايضا الياس واخضر وبالعكس ايضا

وهذا كلامٌ يُشعرُ بأن البدلاء غير المسلمين يدخلون الجنة بكثرة صلاتهم وصيامهم
وانهم مشهورون بهاتين الزَّيَّتَيْنِ

« وعن أبي هريرة قال: دخلتُ على النبي صلعم فقال لي: يا أبا هريرة. يدخل علي
من هذا الباب الساعة رجلٌ من أحد السبعة الذين يدفع الله عن أهل الأرض بهم.
فاذا حبِثشي قد طالع من ذلك الباب أترع اجدع على رأسه جرّة من ماء. فقال رسول
الله صلعم: يا أبا هريرة: هو هذا. وقال رسول الله صلعم ثلاث مرّات: «برحباً يسار»
وكان يرش المسجد ويكنسه. [وكان] غلاماً للمغيرة بن شعبة. «اه نقله بحرفه عن
كتاب الخبر الدالّ (ص ١٥)

وقال الطبراني في «الوسط»: «عن انس. قال رسول الله صلعم: لن تحاو الأرض
من اربعين رجلاً مثل خليل الرحمان فيهم تُسَقُونَ وِجْهَ تَصْرُونَ. ما مات منهم احدٌ
الأابدل الله مكانه آخر. قال عبادة: لنا نَشْكُ ان الحسن منهم» اه (يريد بالحسن
الحسن بن علي بن ابي طالب)

« وعن ابن منه قال: رأيتُ رسول الله صلعم في المنام. فقلتُ له: يا رسول الله ابن
بدلاء. أمتك؟ فأوماً بيده نحو الشام. قلتُ: يا رسول الله أما بالعراق منهم احدٌ؟
قال: بلى. محمّد بن واسع وحسان بن ابي سنان. ومالك بن دينار. والذي يمشي في
الناس بمثل زهد ابي ذرّ في زمانه». اه عن الخبر الدالّ (ص ٢٢) بحرفه

وفي كفاية المتقد للبايزي (ص ٢٣): «عن بعض اصحاب الشيخ عبد القادر
رضه قال: خرج الشيخ عبد القادر من داره ليلة فناولته إبريقاً فلم يأخذه. وقصد باب
المدرسة فانفتح له الباب فخرج وخرجت معه. ثم عاد الباب مُعاقاً. ومشي غير بعيد
فاذا نحن في بلدٍ لا اعرفه. فدخل فيه مكاناً شبيهاً بالرباط. واذا فيه سِتَّة نفر. فبادروا
الى السلام عليه والتجأتُ الى سارية هناك وسمعتُ من جانب ذلك المكان أيتناً. فلم
يلث إلا يسيراً حتى سكن الأيتن. ودخل رجل وذهب الى الجهة التي سمعت منها
الأيتن. ثم خرج يحمل شخصاً على عاتقه. ودخل آخر مكشوف الرأس طويل الشارب
وجلس بين يدي الشيخ فأخذ عليه الشيخ الشهادتين وقصَّ شعر رأسه وشاربه وألبسه
طاقيةً وسأه «محمّداً». وقال لاولئك التفرّ: قد امرتُ ان يكون هذا بدلاً عن
الميت. قالوا: سمعاً وطاعة. ثم خرج الشيخ وتركهم. وخرجت خلفه ومشي غير بعيد

الابدال

٢٠٣

فاذا نحن عند باب بغداد . فانفتح كأول مرة . ثم اتى المدرسة فانفتح له بابها ودخل داره فلما كان الغد اقسمت عليه ان يبين لي ما رأته . قال : اما البلد فثما آوند . واما السئة فهم الأبدال . وصاحب الأئين سابعهم كان مريضاً . فلما حضرت وفاته جنت احضره . واما الرجل الذي خرج يحمل شخصاً فابو العباس الحضر عليه السلام ذهب به ليتولى امره . واما الرجل الذي اخذت عليه الشهادتين فرجل من اهل القسطنطينية كان نصرانياً وامرت ان يكون بدلاً عن التوفى فأتى به فأسلم على يدي وهو الآن منهم ، اه بحرفه

ومثل هذه الحكايات كثير في كتبهم من تحويل الالفاظ عن اصل رضعها وقلمها الى اوضاع أخرى حديثة . فمن كان يظن ان المراد بالحضر ابو العباس ؟ . ومع ذلك فالنص واضح لا إشكال ولا وهم في قراءته (١)

٦ صفات الابدال المسلمين

قال سهل بن عبد الله : « صارت الابدال ابدالاً باربعة : وثلة الكلام . وثلة الطعام . وثلة المنام . واعتزال الانام » . واخرج ابو نعيم في الحلية عن بشر بن الحارث انه سئل عن التوكل فقال : « اضطراب بلا سكون : رجل يضطرب وقلبه ساكن الى الله لا الى عمله . وسكون بلا اضطراب : رجل ساكن الى الله بلا حركة . وهو عزيز وهو من صفات الأبدال » اه

وأخرج (ابو نعيم المذكور) عن معروف الكرخي قال : « من قال كل يوم عشر

(١) وقد عرف الصوفية الابدال غير ما عرفهم الاقدسون . من اللفاظ والمجذبتين والرواة فقد نزل السيد الجرجاني عن كتبهم ما عذا حرفه : « البدلاء هم سبعة رجال من سافر من موضع وترك جسداً على صورته حياً بجماته ظاهراً باعمال اصليه بحيث لا يعرف احد انه فقد . وذلك هو البدل لا غير وهو في تلبسه بالاجساد والصور على صورته على ابراهيم عم » . اه وقد عرفهم محيي الدين بن العربي ما يشبه هذا التعريف . ولفظة الابدال يعرفها اليوم . مسلمون بلاد فارس والهند وتركستان . وهؤلاء كلهم يهلون مفرداً تام الجهل . فيسبون الواحد « أبدالاً » كما يسبون الجماعة منهم « أبدالاً » اي : « بمنون الله » ويطلقونه على كل مجذوب من اولئك المجاذب الذين يهلون الطرُق بالبري التام . والترك يزيدون على ما تقدم ذكره من الالفاظ كلتين وهما : « آتا » و « طورلاق »

مرأت: « اللهم اصالح امة محمد. اللهم فرج عن امة محمد. اللهم ارحم امة محمد،
 كُتِبَ مِنَ الْاِبْدَالِ. وَاخْرَجَ عَنِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَنَاجِيِّ قَالَ: اِنْ اُحْبِبْتُمْ اَنْ تَكُونُوا اِبْدَالًا
 فَأُحِبُّوا مَا شَاءَ اللَّهُ. وَمَنْ اُحِبَّ مَا شَاءَ اللَّهُ لَمْ يَقْرَأْ بِهِ مِنْ مَقَادِيرِ اللَّهِ شَيْءٌ إِلَّا اُحِبَّهُ. اه
 وفي كتاب سنن الصوفية في حديث سلسلة الى صاحب الشريعة الاسلامية قال:
 « قال رسول الله صلعم: ثلاثٌ من كنَّ فيه فهو من الأبدال الذين بهم قوامُ الدنيا
 واصلها الرضى بالقضاء. والصبر عن محارم الله. والغضب في ذات الله. » اه
 فالأبدال على هذين القولين الاخيرين كثيرون لا يُعدون ولا يُحصون
 وقال ابن ابي الدنيا: « لَمَّا ذَهَبَتِ النَّبْرَةُ وَكَانُوا « اوتاد الارض » اخلف الله
 مكانهم اربعين رجلاً من امة محمد صلعم يقال لهم الأبدال. لا يموت الرجل منهم
 حتى يُنشئ الله مكانه آخر يُخْلِفُهُ. وهم اوتاد الارض. قلوب ثلاثين منهم على مثل
 يقين ابراهيم لم يفضلوا الناس بكثرة الصلاة ولا بكثرة الصيام ولا بحسن التخشع ولا
 بحسن الحلية. ولكن بصدق الورع وحسن النيّة وسلامة القلوب والنصيحة لجميع
 المسلمين ابتغاء. مرضاة الله بصبرٍ وجبرٍ ولبّ حليمٍ وتواضعٍ في غير مدلّة. لا يلعنون احداً
 ولا يوذون احداً. ولا يتطاولون على من كان تحتهم. ولا يحقرونه ولا يحسدون احداً
 فوقهم. ليسوا بمتخسعين ولا متبوتين ولا معجيين. لا يُحِبُّونَ لِدُنْيَا وَلَا يُحِبُّونَ لِدُنْيَا.
 ليسوا اليوم في وحشة وغداً في غفلة » اه

خلاصة القول

يظهر بما سبق من الشراهد والاقوال المتباينة انّ الأبدال قومٌ من الصالحين الزهّاد
 في العالم سبق عهدهم الاسلام بزمن طويل حتى زمن بني اسرائيل ثمّ تتابعوا الى زمن
 الاسلام. وقد تبعوا الانبياء في اجتهادهم وزهدهم لاسيا النبي ايلياس. ومنهم من كانوا
 على طريقة السيّد المسيح وهم عندنا النساك والرهبان الذين عرفهم العرب حتى المعرفة
 وكثيراً ما ذكروهم في اشعارهم واخبارهم

